

De Slufter op Texel, prachtige mislukte polder

Erik van der Spek

Als start een schilderij van De Slufter in 1936 door P.J. van Boxel, een portretschilder die tijdens zijn vervangende dienstplicht zes landschappen op Texel schilderde waardoor we nu nog steeds een goed beeld van de Duinen van Texel 80 jaar geleden hebben. Een ander waardevol historisch beeld geeft de Plantengroei van de Nederlandse Noordzee-eilanden rond 1860 van Franciscus Holkema. Die ook beschreef welke soorten, met welke abundantie, in De Slufter voorkwamen. Hij omschrijft dit gebied nog als de vlaktes bij de Sluffers en De Slufter is dan nog geen gebiedsnaam. Hoe het gebied er uit had gezien zonder menselijk ingrijpen in de natuur van West-Europa blijft natuurlijk grotendeels gissen. Maar in Natuuramnesie staan interessante beschrijvingen van een Waddengebied inclusief grijze walvissen.

De Slufter staat bekend als één van de natuurlijkste gebieden van Texel, voor de meeste mensen is het een teleurstelling om te horen dat het ontstaan weinig natuurlijk is. Wel krijgt de natuur er voor Nederlandse begrippen tegenwoordig veel ruimte om haar eigen gang te gaan. In deze presentatie ga ik in op het menselijk ingrijpen dat dit gebied deed ontstaan, steeds kleiner maakte en in haar natuurlijkheid beperkte en werkt aan het geven van meer ruimte aan natuurlijke processen. Daarnaast sta ik kort stil bij het vele onderzoek in het gebied, de natuurwaarden niet of nauwelijks aan de orde. Vanmiddag tijdens de excursie wordt dat deels goed gemaakt.

Ontstaan Waddeneilanden

Na de Allerheiligenvloed in 1170 verbrokkelde de duinkust van Nederland boven Camperduin en ontstonden de Waddeneilanden. Texel, nog niet het zuidelijkste, bestond in eerste instantie uit drie eilanden. Texel rond de keileemrug, Gangc een duineiland net ten noorden er van en Eierland. De duinen van Texel en de restanten van Gangc vormden al snel een geheel, met oost van de duinen een waddengebied dat vanaf de keileem en vanuit de duinen steeds verder is ingepolderd.

Aanleg Zanddijk

In de periode 1627-30 worden Texel en Eierland met elkaar verbonden door stuifdijken, waarbij ook de losse duinen waaruit Eierland ondertussen bestaat met stuifdijken aan elkaar worden geknoopt. Doel was de dijken bij Oosterend en Harlingen tegen de krachtigste golven te beschermen. De aanleg is gefinancierd door de staten van Holland en van Friesland. Daarna ontwikkelde zich in de luwte van de Zanddijk een zeer uitgestrekt kweldergebied en aan de zeezijde een breed strand. Op dit strand ontstond een strandhaak vanuit De Koog en vanaf Eierland en ook enkele los liggende duinen. In de periode daarna groeide de Zanddijk door dankzij instuivend zand, het strand werd wel geplougd om dit proces te versterken.

Verder inpolderen

In 1835 wordt het grootste deel van deze kwelder ingepolderd tot de polder Eierland. Rond 1845 wordt stukje van het strand tussen de strandhaak (Duivekelder) vanaf De Koog en de Zanddijk bedijkt en ontstaat het poldertje De Nederlanden.

Wat is een Slufter?

Dat is aan verandering onderhevig. Oorspronkelijk volgens oude kaarten een inham in het strand, maar ook wel doorgang, slop door het ijs of vaargeul. Voor een kustbeheerder nu: Een slufter is een doorbraak door de zeereep waar het getijdenwater regelmatig het achterliggende gebied

binnenstroomt via een geul die het strand doorsnijdt. Maar de naam wordt ook (mis)gebruikt voor een baggerdepot bij Rotterdam.

Verder met polderen

In 1855 is de stap gezet om de strandvlakte voor de Zanddijk geheel in te polderen, dat dit met de Nederlanden al was gelukt. Ook toen zijn de bestaande duinen als onderdeel van de te realiseren zeewering gebruikt. Ook nu met stuifdijken en de langste liep over beide slufers heen. In januari 1858 braken de jonge stuifdijkjes op vier plaatsen door. De beide slufers waren een zwakpunt en net zuid van de Grootte Slufter ontstond ook nog de Nieuwe Slufter in dezelfde grote opening. Het gat in de Muydam kreeg de naam de Mui.

Gaten zijn er om te dichten

Het gat in de Muydam is binnen drie jaar gedicht. De 710m brede opening rond de Grootte Slufter is in 1886 met stuifschermen gedicht, de doorbraakjes die daarin september in ontstonden zijn in 1887 dicht gekruid. Op de hoogte kaart is nog steeds te zien dat dit deel van de Lange Dam minder hoog is dan het deel dat vanaf 1855 kon groeien.

In dezelfde periode is ook geprobeerd de Kleine Slufter te dichten maar dat lukte steeds opnieuw niet. In 1903 wordt geprobeerd om het gat te dichten met zand via een smalspoor met door paarden getrokken karren te dichten mislukte doordat zoetwater vanuit De Muy een weg naar zee zocht. In ieder geval de poging in 1910 mislukt door zoetwater uit De Muy dat zich een weg naar zee zoekt. In december 1954 staat er nog een oproep in de Texelse Courant om het gat te dichten en zo een zoetwatermeer voor de drinkwaterwinning te realiseren.

Stukjes kleiner gemaakt

In 1872 vroeg pachter Daalder aan de staten om een dijkje aan te leggen op de plek waar nu het Slufterdijkje ligt. Om zo de waarde van zijn pachtland te vergroten. In 1873 gaat dit gebeuren al duurt het tot 1881 voordat het laatst een doorbraak is gedicht. In 1884 legt het Domeinbestuur een afwateringsloot aan. In die periode geeft de plan kaart aan dat de Kleine Slufter in de Vlake naar het zuiden loopt. Dat sluit aan bij het leeglopen van de Vlake richting de Nederlanden.

In 1890 is er een poging gedaan om noord van de Kleine Slufter een dijk aan te leggen om een noordelijke polder te realiseren. Waarschijnlijk zijn de Bol van Dort en duintjes in de Sluftervlakte daar tegenover hier een relict van.

Er zijn later nog meer delen van het Sluftersysteem afgesnoept. Omstreeks 1935 met een heel klein dijkje het Vlak Zonder Naam, niet duidelijk waarom. In de oorlogsjaren legde de bezetter een dijkje aan om wat we nu de Bunkervallei noemen tegen overstroming te beschermen om zo de manschappen die voor de landwaartse verdediging moesten zorgen te beschermen. Tijdens de Watersnoodramp kwam het zeewater via De Slufter tot halverwege de Eierlandse Duinen en overstroomde ook enkele weilanden. Reden voor pachter Koorn om in 1955 enkele kleine dijkjes aan te leggen. Op de hoogte kaart is goed te zien hoe groot het Sluftersysteem ooit is geweest.

Kwispelen of niet kwispelen?

Misschien nog wel unieker dan het feit dat er zeewater achter de duinen kan komen is het feit dat nadat eenmaal rond 1930 was besloten (of er maar bij de feiten was neergelegd) dat de zee toegang mocht blijven houden en natuur waardevoller werd gevonden dan meer landbouwgrond de natuur hier in belangrijke mate de dienst uit maakt. De monding van De Slufter bleef bijna geen moment op dezelfde plaats liggen. De grootste verplaatsingen vinden plaats waar de kreek in zee uitmond, daar

is de slag van zuid naar noord en omgekeerd omstreeks 2,5km. Tussen de stuifdijken is de slag veel kleiner na de Watersnoodramp en is een gat van omstreeks 100m. In 1968 door Rijkswaterstaat verkleind tot 600m, maar in 1974 weer bijna een kilometer. In 1974 wordt bepaald dat het maximaal 450m mag worden om het risico te voorkomen dat de Zanddijk bij de maatgevende storm zou kunnen bezwijken. In eerste instantie worden de kreekwanden tussen de stuifdijken versterkt, dit heeft niet het gewenste effect. Hierna wordt de kreekloop verlegd zodra deze aan een van de stuifdijkkoppen gaat knagen, dit moet om de omstreeks 5 jaar herhaald worden. Het steeds verleggen van de kreek zorgde er voor dat de bocht van de geul achter de stuifdijken steeds verder naar het zuiden verplaatste en de geul dus steeds langer werd. Onder natuurlijke omstandigheden zou de bocht zo nu en dan worden afgesneden. Door deze loop kon de geul ook beide koppen tegelijk gaan eroderen.

Kan het ook anders?

Staatsbosbeheer vond de noodzaak om in te grijpen in de loop van de Sluftergeul jammer. Van een systeem dat een voor Nederland unieke ruimte had zich natuurlijk te ontwikkelen werd op een essentiële plek, de monding, hier in beperkt. Uiteraard was het niet de bedoeling dat die vrijheid ten koste zou gaan van de veiligheid van Texel. Rijkswaterstaat had wel een alternatieve oplossing: de Zanddijk voorzien van een dijkverharding, ecologisch was dat geen verbetering.

In 2003 verscheen het rapport van Martijn Durieux naar de stabiliteit van De Slufter, zou De Slufter kunnen verzanden? Zijn conclusie nee, tenzij de lengte van de geul langer wordt dan 3.200m, dan zou de stroming bij storm de drempel die de ebstroom bij de monding opwerpt niet meer afbreken.

Voor Staatsbosbeheer was dit aanleiding er op aan te dringen de binnenbocht dan maar kunstmatig af te snijden. In 2010 heeft waterschap HHNK dit gedaan. Ondertussen kon wat nodig is om de veiligheidsnorm van een overstromingsrisico van 1:4000 te realiseren steeds nauwkeuriger worden berekend en ontstond twijfel of ingrijpen in de loop van de geul op deze manier wel noodzakelijk was.

Onderzoek stimuleren

HHNK en Staatsbosbeheer zagen hier aanleiding in om verder onderzoek te stimuleren. Begin van deze eeuw was de Universiteit Utrecht al met fysisch geografisch onderzoek naar de intergetijde geul van De Slufter begonnen. In 2017 sloten waterschap HHNK, Staatsbosbeheer, Vrije Universiteit en Hoge School van Hall Larenstein een convenant om onderzoek in het Sluftergebied te bevorderen, al snel sloten de Universiteit van Amsterdam, Wageningen Universiteit en Universiteit Utrecht hier zich bij aan en later ontstond ook uitwisseling met het onderzoek in Het Zwin. Ik ken ondertussen 26 thesissen uit deze eeuw en er zijn ook heel veel data van veldpractica waar mee gewerkt kan worden. Bijzonder is dat er veel wisselwerking is, zo wordt het raster voor sedimentonderzoek ook voor andere onderzoeken en veldpractica gebruikt. Ook worden lesmiddelen uitgewisseld. Wel is jammer dat het Nederlandse onderwijs de eigen taal vergeet. De kans dat de kennis uit b.v. een thesis wordt gebruikt bij het beheer zou sterk toenemen wanneer minimaal samenvatting, conclusies en aanbevelingen in het Nederlands werden gepubliceerd. Kennisdelen is een belangrijk onderdeel van onderzoekswerk, als het om natuurbeheer gaat zou het schrijven van een artikel voor De Levende Natuur of het Vakblad Bos en Natuurbeheer een goede les zijn. Samen met een boswachter kan dan een publieksversie voor Duin of een boswachtersblog geschreven kunnen worden.

Het onderzoek kent twee hoofdrichtingen: is het veilig wanneer De Slufter weer vrij(er) mag kwispelen? Petra Goesen vertelt hier straks meer over. En de andere hoofdrichting is wat betekend

dit voor De Slufter als natuurgebied? Welke biotische en abiotische monitoring is nodig om dit te volgen?

Ecologisch zijn er twee belangrijke redenen om De Slufter weer vrij te laten kwispelen: de natuurlijke processen op zichzelf en daarnaast is er de verwachting dat het vrij(er) meanderen van de kreek in het mondinggebied voor een constante aanwezigheid van pioniersstadia zal zorgen met de bijzondere soorten die daar bij horen. Stadia die met doorgaande successie in De Slufter steeds minder aanwezig zullen zijn. (Wat de verleiding kan doen ontstaan om de grote gravers in te zetten om deze waarden te behouden, terwijl de natuur dit zelf kan regelen.)

Meer ruimte voor Slufternatuur

Naast werk aan meer ruimte voor de natuurlijkheid van het systeem is er ook fysiek meer ruimte voor het Sluftersysteem gekomen. In 2002 zijn de Bunkervallei en Groene Hoek weer aan het systeem toegevoegd, in 2012 gevolgd door de Achtbunder. Door het gebied te plaggen ontstond er een redelijk blanco situatie die de natuur naar eigen inzicht kan benutten. Juist in de zone van de overgang van zout naar zoet waar zout een beperkte invloed heeft waardoor deze gradiënt wordt hersteld. Voor de graslanden van De Nederlanden in De Muy is de keuze gemaakt de zoete potentie verder te ontwikkelen wat in 2008-9 is gerealiseerd.

Er kan nog voor gekozen worden het Vlak Zonder Naam weer op de oude manier voor zeewater toegankelijk te maken, maar misschien zitten er wel onbekende bijzondere waarden in dit gebied dat nu incidenteel een flinke bak zoutwater te verwerken krijgt die er voor een groot deel niet weer uitstroomt.

Meer over De Slufter

Er is uiteraard nog veel meer over De Slufter te vertellen ook over de nu behandelde onderwerpen, maar zeker over de bijzondere natuur en ook b.v. agrarisch gebruik en recreatie(zonering). Ik ben bezig deze informatie bij elkaar te brengen en tot een samenhangend geheel te verwerken.

Zonder kennis van de geschiedenis van een gebied krijg je als beheerder niet het optimale resultaat van je werk, anders gezegd maak je bij het beheer onnodige fouten. Maar vooral je werk wordt leuker wanneer je meer weet.